

Program LIFE – Príroda prispieva k obnove vzácných mokradí NATURA 2000 - posledná divočina na Záhorí

Mokrade v ohrození

Mokrade patria na Slovensku k najohrozenejším typom ekosystémov. Z pohľadu ochrany prírody predstavujú významné biotopy s výskytom mnohých vzácných a ohrozených spoločenstiev, rastlinných i živočíšnych druhov. V minulom storočí prebehla na Slovensku rozsiahla devastácia mokradí - odvodňovanie, úpravy tokov a ťažba nerastných surovín, hlavne rašeliny. Mokrade sa odvodňovali celoplošne najmä na nížinách, ale aj v podhorských oblastiach. Hlavným dôvodom bolo získať viac ornej pôdy pre poľnohospodárstvo, odvodňovanie sa však pod zámienkou tzv. intenzifikácie lesného hospodárstva nevyhlo ani lesným pozemkom. Viaceré lokality boli v tomto období celkom zničené, z iných za zachovali len zvyšky. V oblasti Záhoria boli odvodnené skoro všetky významnejšie mokrade, čo spôsobilo postupné vysušenie krajiny v celom tomto regióne. Jedným z najvážnejších dôsledkov odvodnenia Záhoria bolo zvýšenie výskytu lesných požiarov. Tieto zmeny viedli tiež k dramatickému úbytku mokradových druhov a biotopov. Viaceré druhy, ktoré tu boli v minulosti bežné (ako napríklad obojživelníky alebo bociany), sa stali vzácnymi, niektoré dokonca celkom vyhynuli.

Projekt LIFE

Nepriaznivú situáciu záhorských mokradí sa snažíme riešiť ich postupnou obnovou - revitalizáciou. O podporu sme požiadali aj Európsku komisiu v rámci jej programu LIFE - Príroda, ktorý je zameraný na podporu vytvárania európskej sústavy chránených území NATURA 2000. V r. 2005 sa nám podarilo získať z tohto programu grant na náš projekt *Obnova mokradí Záhorskej nížiny*. Hlavným cieľom projektu je obnova vodného režimu a priaznivého stavu biotopov v 8 významných mokradiach - územiach európskeho významu (Rudava, Zelenka, Vanišovec, Bahno, Jasenácke, Mešterova lúka, Orlovské vršky, Kotlina). Projekt potrvá štyri roky (2005 - 2008), počas ktorých sa uskutočnia na jednotlivých lokalitách potrebné manažmentové a revitalizačné opatrenia - obnova vodného režimu mokradí (prehradzovanie a zasypávanie odvodňovacích kanálov, revitalizačné úpravy malých vodných tokov),

zlepšenie podmienok pre najviac ohrozené druhy rastlín a živočíchov, vybudovanie rybovodu na rieke Rudave pri Veľkých Levároch pre umožnenie opätovnej migrácie rýb a obnova druhovo bohatých nížinných lúk v alúviu Rudavy. Pre každú projektovú lokalitu bude spracovaný program starostlivosti. Ďalšie aktivity sú zamerané na zvýšenie informovanosti verejnosti o význame mokradí a o potrebe ich ochrany, osobitne v regióne Záhoria - prezentácia projektu v masmédiách, príprava a vydávanie informačných a vzdelávacích materiálov, prednášky, besedy a exkurzie pre verejnosť, informačné tabule na lokalitách. Súčasťou projektu je aj posilňovanie odborných kapacít partnerských organizácií zapojených do projektu.

Oázy biodiverzity

Napriek uvedenej vysokej miere degradácie mokradí v minulosti, mnohé z nich možno ešte aj dnes považovať za mimoriadne významné biotopy. Projektové územie tvorí 8 mokradí, ktoré patria k najvýznamnejším navrhovaným územiám európskeho významu a súčasne predstavujú jedinečné biotopy vzácných rastlinných a živočíšnych druhov. Tým, že sa nachádzajú v najväčšej oblasti viatych pieskov na Slovensku s celkovou rozlohou asi 570 km², pripomínajú malé oázy uprostred „púšte“ borovicových monokultúr. V takýchto špecifických podmienkach sa tu vytvorila pestrá

mozaika spoločenstiev - tečúce i stojaté vody a mokrade sa striedajú so suchými piesočnými dunami. Vďaka mimoriadnej pestrosti biotopov sa tu nachádza aj vysoký počet druhov a spoločenstiev s rozdielnymi ekologickými nárokmi. V území evidujeme prítomnosť 17 biotopov európskeho významu a 6 biotopov národného významu, ktoré plošne pokrývajú prakticky celé projektové územie. Lesné biotopy sú medzi nimi zastúpené v širokej škále od za-

Vanišovec

Hutoria palustris

mokrených slatinných jelšín až po suché borovicové duby.

Z lesných spoločenstiev si zaslúžia pozornosť najmä **slatinné jelšiny** a to spoločenstvá ostrícovo-jelšového lesa a jelšiny s papradou hrebenistou. V stromovom poschodí v nich prevláda jelša lepkavá (*Alnus glutinosa*). Tieto pôvodné spoločenstvá s reliktnými druhmi sa dnes na Slovensku vyskytujú vo väčšom rozsahu už len na Záhorí. Rastú v medzidunových zníženinách a pozdĺž vodných tokov na miestach s vysokou hladinou podzemnej vody. Často bývajú aj povrchovo zaplavované. Z nelesných biotopov patria k najvzácnejším **dystrofné stojaté vody, prechodné rašeliniská a slatiny** so svojou charakteristickou vegetáciou. Na niektorých lokalitách možno nájsť i typické druhy rašelinísk, akými sú rosička okrúhlolistá (*Drosera rotundifolia*), vachta trojlístá (*Menyanthes trifoliata*), diablík močiarny (*Calla palustris*) a viaceré druhy rašeliníkov (*Sphagnum fimbriatum*, *S. palustre*, *S. squarrosum*). K najvzácnejším druhom európskeho významu patrí drobná orchidea hlúzovec Loeselov (*Liparis loeselii*), ktorý tu má najbohatší výskyt v rámci celého Slovenska.

V projektovom území sa vyskytujú aj viaceré ohrozené druhy živočíchov európskeho a národného významu. Doteraz tu bolo zistených viac ako tisíc druhov chrobá-

kov, z ktorých mnohé predstavujú relikty ešte z ľadových dôb. Väčšinu vzácných druhov chrobákov možno nájsť práve v mokradiach a v zachovalých lesných biotopoch. K prioritným druhom európskeho významu patrí pižmovec hnedý (*Osmoderma eremita*), ktorý žije len v starých bütľavých stromoch. Odumierajúce stromy, najmä duby, sú tiež jedinečným biotopom pre roháča obyčajného (*Lucanus cervus*) a fúzača veľkého (*Cerambyx cerdo*). Z ostatných vzácných a chránených druhov chrobákov tu žije napríklad nosorožtek obyčajný (*Oryctes nasicornis*), zlatoň (*Potosia aeruginosa*) alebo nenápadný *Rhisodes sulcatus*.

Rovnako bohatá, aj keď doteraz menej preskúmaná, je fauna motýľov. Najviac druhov európskeho významu sa vyskytuje na vlhkých lúkach pozdĺž toku Rudavy, napr. vzácny hnedáček chrastavcový (*Euphydryas aurinia*), modráčik krvavcový (*Maculinea telejus*), modráčik bahnsíkovský (*Maculinea nausithous*) alebo ohniváček veľký (*Lycaena dispar*). Pomerne dobre preskúmaná je fauna vážok. Z druhov európskeho významu sa tu vyskytujú tri vzácne druhy. Vážku *Leucorrhinia pectoralis* nájdeme len v zachovalých slatinných rašeliniskách, pričom na projektových lokalitách sa spolu vyskytuje až 90 % celoslovenskej populácie. Priamo v Rudave žijú v piesčitom dne larvy klinovky hádej (*Ophiogomphus cecilia*). V čistých lesných potôčikoch s piesčitým dnom zasa nájdeme larvy pásikavca (*Cordulegaster heros*). Táto naša najväčšia vážka bola na Slovensku objavená len nedávno, a to práve na Záhorí. Z druhov národného významu patria k najvzácnejším *Leucorrhinia dubia* a ligotavka žltoskvrná (*Somatochlora flavomaculata*), ktorá je na Slovensku zatiaľ známa len z rašelinísk Záhoria. Z ostatných vzácných bezstavovcov sa tu pomerne hojne vyskytuje pijavica lekárska (*Hirudo medicinalis*).

Z európsky významných druhov stavovcov žije priamo v rieke Rudave vzácna mihulka ukrajinská (*Eudontomyzon mariae*), na Slovensku známa len z niekoľkých lokalít. Zistených tu bolo aj 39 druhov rýb, čo predstavuje najvyššiu druhovú pestrosť ichtyofauny spomedzi všetkých 55 prítokov rieky Moravy. Bohatá je aj fauna obojživelníkov (13 druhov) a plazov (5 druhov). Hlavné pre obojživelníky predstavujú mok-

rade významné reprodukčné lokality, prípadne aj celoročne obývané biotopy. K najčastejšie sa vyskytujúcim druhom patrí mlok obyčajný (*Triturus vulgaris*), hrabavka škvrnitá (*Pelobates fuscus*), skokan ostropyský (*Rana arvalis*), skokan štihtly (*Rana dalmatina*), rosníčka zelená (*Hyla arborea*) a ropucha obyčajná (*Bufo bufo*).

V mokradiach a v priľahlých lesných biotopoch projektového územia bolo zistených aj vyše 100 druhov vtákov. Osobitný význam majú tieto lokality najmä pre bociany čierne (*Ciconia nigra*), ktoré tu nachádzajú potrebný pokoj na hniezdenie i dostatok

Hyla arborea

dársky význam, a to hlavne pre lesné hospodárstvo, poľovníctvo a rybárstvo. Lesy v okolí mokradí profitujú z dodatkov vzdušnej vlhkosti až do vzdialenosti niekoľko sto metrov. Zver vyhľadáva mokrade najmä v období sucha ako napájadlá, kališťa, alebo sa v nich ukrýva pred ľuďmi. Mokrade sú mimoriadne významné aj pre udržiavanie vodného režimu krajiny. Zadržávajú vodu zo zrážok, ktorá sa z nich potom len postupne uvoľňuje - odparuje sa a odtéka. Dobre fungujúce, nenarušené mokrade tak prispievajú k znižovaniu klimatických extrémov (suchá, horúčavy, búrky z tepla) a výrazne znižujú pravdepodobnosť vzniku povodní. Obzvlášť na Záhorí netreba zabúdať ani na protipožiarnu funkciu mokradí. V suchých obdobiach tu totiž často vznikajú lesné požiare. Najmä v suchých borovicových lesoch sa oheň dokáže veľmi rýchlo šíriť. Efektívnou prekážkou šírenia požiarov bývajú často práve mokrade. Náklady vynaložené na obnovu mokradí sú tak jednou z najlepších investícií do budúcnosti krajiny.

Všetky projektové lokality sa nachádzajú prevažne na lesnom pôdnom fonde. Naším hlavným partnerom pri rokovaniach o ich obnove sú preto lesníci (Lesy SR, OLZ Šaštín). Polovica lokalít je na území vojenského obvodu Záhorie, ich užívateľom je teda ministerstvo obrany a štátny podnik Vojenské lesy a majetky SR. V rámci projektu sa preto snažíme aj o zlepšenie spolupráce s lesníkmi z oboch rezortov, a to nielen pri obnove mokradí, ale aj pri celkovej starostlivosti o lesné ekosystémy v navrhovaných územiach európskeho významu.

Do obnovy mokradí sa snažíme zapájať aj verejnosť, najmä miestnych obyvateľov a mládež. V tomto roku sme zorganizovali už šiesty ročník medzinárodného tábora zameraného na obnovu mokradí a viacero víkendových revitalizačných akcií počas celého roka. Všetci záujemcovia o tieto akcie alebo o spoluprácu pri obnove mokradí sa môžu prihlásiť najlepšie cez e-mail na adresu broz@broz.sk, podrobnejšie informácie možno nájsť aj na našej webovej stránke (www.broz.sk).

RNDr. Jaromír Šíbl, PhD.
manažér projektu BROZ

Drosera rotundifolia

Spolupráca nielen pre prírodu

Obnova mokradí je však potrebná nielen pre zachovanie vzácných biotopov a ohrozených druhov. Mokrade majú aj pomerne veľký hospo-